

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ГЕОСТРАТЕГІЧНОГО ПРОТИБОРСТВА

© Іванна
МАКУХ-ФЕДОРКОВА

DOI: [https://doi.org/10.30525/
978-9934-26-709-3-7](https://doi.org/10.30525/978-9934-26-709-3-7)

У XXІ ст. форми ведення війни дедалі частіше виходять за межі традиційного поля бою та проникають у свідомість громадян через екрани смартфонів і соціальні мережі. У контексті російсько-українського геостратегічного протиборства інформаційна війна стала не просто супутнім явищем, а повноцінним фронтом боротьби, що має власні стратегії, інструменти й цілі. Адже визначає не лише хід бойових дій, а й формує міжнародну думку, мобілізує суспільство та впливає на стабільність держави зсередини. Інформаційна війна стала невід'ємною складовою так званої *гібридної війни*, яка поєднує військові, політичні, економічні, дипломатичні, інформаційно-психологічні засоби та впливає на громадську думку, морально-психологічний стан населення та міжнародний імідж держав. Питання появи точної дати гібридної війни є дискусійним, проте деякі науковці вважають, що елементи гібридної війни вже існували в період біполярності, тобто під час

Холодної війни (1947–1991). Зокрема, Євген Магда у своїй книзі «Гібридна агресія Росії: уроки для Європи», зазначає «принципи ведення «війни без правил», що стали методами гібридної агресії, були сформульовані саме під час біполярного протистояння. XXI ст. додало інформаційний складник, зробивши війну предметом переживань мільярдів людей»¹. У цей період СРСР активно застосовував так звані «активні заходи», спрямовані на політичні процеси в інших країнах, включаючи дезінформацію, підтримку опозиційних рухів, економічний тиск тощо. Ці дії можна розглядати як ранні прояви гібридної війни, що поєднують традиційні та нетрадиційні засоби ведення конфлікту. Найяскравішим прикладом реалізації гібридної стратегії у новітній історії є російсько-український конфлікт, який з 2014 р. набув характеру багатовимірного протистояння – як на рівні традиційних бойових дій, так і в інформаційному просторі.

Один з авторів концепції гібридної війни військовий аналітик Френк Хоффман, який аналізуючи війни XXI ст. зазначив, «майбутнє не належить чистим формам війни»². Він підкреслив, що сучасні конфлікти часто включають одночасне використання різних форм війни, що вимагає від військових сил нових підходів до планування та ведення бойових дій. Френк Хоффман став ключовим експертом в цій сфері, на його думку, гібридна війна як поєднання традиційних та нетрадиційних методів ведення бойових дій включає використання регулярних військ, партизанських тактик, терористичних актів та кримінальної діяльності в єдиній операційній кампанії³. Це дозволяє супротивнику адаптуватися до змін у бойовому середовищі та досягати стратегічних цілей, уникаючи прямого зіткнення з сильнішим противником. Френк Хоффман, аналізуючи сучасні конфлікти, відзначав, що війна в Косово демонструє елементи гібридної війни, де поєднуються традиційні військові дії з нерегулярними тактиками та інформаційними операціями. Щодо втручання Росії в конфлікт у Південній Осетії, Хоффман підкреслював, що Росія застосовувала комплексний підхід, поєднуючи військову силу з політичним тиском та інформаційною війною, що є характерними ознаками гібридної війни⁴.

Росія тривалий період часу вела цілеспрямовану підготовку до ведення нового типу конфліктів. Так, у лютому 2013 р. начальник Генерального штабу

¹ Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. Київ : КАЛАМАР, 2017. С. 21.

² Hoffman Frank G. Hybrid warfare and Challenges, Joint Force Quarterly (JFQ), *Forth Quarter* 2009. Issue 52. Pp. 34–39. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA516871.pdf>

³ Mattis J. N., Hoffman F. Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars. URL: <https://milnewstbay.pbworks.com/f/MattisFourBlockWarUSNINov2005.pdf>

⁴ Ibid.

Збройних сил РФ Валерій Герасимов опублікував статтю «Цінність науки – у передбаченні»⁵, яка стала відправною точкою для формування концепції сучасної гібридної війни. У ній автор розмірковує про зміну природи збройних конфліктів, наголошуючи на вирішальному значенні невоєнних засобів у досягненні політичних і стратегічних цілей. Цей текст, хоча й був представлений як аналітичний огляд, фактично сформулював майбутню військово-політичну стратегію РФ. Уже в 2014 р. в Криму й на Донбасі було реалізовано багато з описаного Герасимовим, що свідчить не лише про підготовку, а й про чіткий план⁶. Ця концепція, яку в західних колах пізніше охрестили «доктриною Герасимова», базується на ідеї комплексного використання інформаційних, дипломатичних, економічних, кібернетичних і військових інструментів з метою дестабілізації противника без формального оголошення війни. Серед ключових елементів цієї доктрини – дезінформація, інформаційно-психологічний вплив, використання місцевих протестних рухів і проксі-сил, а також активне залучення спецслужб до політичного процесу в інших країнах. Сам Герасимов, втім, ніколи не визнавав існування окремої «доктрини», стверджуючи, що його стаття була лише спробою описати сучасну еволюцію конфліктів. Проте аналіз подій у Криму, на Донбасі, а згодом і в Сирії чи Африці показує чітке дотримання структурованого підходу, де військова сила використовується лише на останньому етапі – після досягнення ключових політичних змін через інші засоби.

На думку британського експерта з питань безпеки та російської військової стратегії Марка Галеотті, сама доктрина більше відображає новий тип мислення у російському воєнно-політичному середовищі, ніж є офіційним документом. Водночас вона вказує на злиття військової та невійськової діяльності, унаслідок чого межа між війною і миром поступово втрачає свою чіткість. Марк Галеотті є автором терміна «доктрина Герасимова» і вперше використав його у своєму блозі «In Moscow's Shadows» у 2014 р., аналізуючи статтю начальника Генерального штабу ЗС РФ Валерія Герасимова «Цінність науки – у передбаченні»⁷. Згодом Галеотті визнав, що термін «доктрина Герасимова» був його інтерпретацією, а не офіційною стратегією Росії. У статті «I'm Sorry for Creating the «Gerasimov Doctrine»», опублікованій у журналі *Foreign Policy*, він пояснив,

⁵ Gerasimov V. The Value of Science Is in the Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying Out Combat Operations. *Military Review*. 2016. Jan-Feb. P. 23–29. URL: https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20160228_art008.pdf

⁶ Gerasimov V. Op. cit.

⁷ Galeotti M. The «Gerasimov Doctrine» and Russian Non-Linear War Mark. In *Moscow's Shadows*. February 27, 2013. URL: https://cs.brown.edu/people/jsavage/VotingProject/_2017_03_09_MoscowsShadow_GerasimovDoctrineAndRussianNon-LinearWar.pdf

що не мав на меті створити враження про існування офіційної доктрини, а лише хотів привернути увагу до змін у російському військовому мисленні⁸.

Отже, можна зробити висновок, що публікація Валерія Герасимова стала не лише відображенням теоретичних міркувань про зміну характеру сучасних конфліктів, а й своєрідним індикатором стратегічного мислення Росії, спрямованого на підготовку до гібридного протистояння. Особливо це стосується України, яка фактично стала полігоном для реалізації ключових положень так званої «гібридної війни» – із залученням інформаційного тиску, підтримки нелегальних збройних формувань, пропаганди, кібероперацій та політичної дестабілізації. Такий підхід дозволив Росії досягати політичних цілей, зменшуючи ризики прямої збройної конфронтації та формально зберігаючи «негласну» участь у конфлікті. У сучасному контексті Росія активно застосовує інструменти інформаційної агресії для досягнення політичних і військових цілей: поширення дезінформації, створення фейкових наративів, дискредитація української державності, маніпуляції історичною пам'яттю та спроби розколоти українське суспільство зсередини. Це дозволяє агресору не лише впливати на оперативну ситуацію, а й формувати міжнародний імідж, виправдовуючи власну агресивну політику. Така форма боротьби стала не менш загрозливою, ніж танки чи ракети, і потребує адекватного теоретичного осмислення та практичного спротиву.

Варто зауважити, що ще задовго до відкритої агресії проти України у 2014 р. Російська Федерація послідовно формувала інструменти впливу на міжнародну громадську думку, зокрема в країнах Європи. Стратегія «м'якої сили» у російському виконанні почала розвиватися ще на початку 2000-х років і набувала дедалі більшої системності. Цей підхід базувався не лише на просуванні культурної ідентичності та мовної єдності, а й на активному використанні інформаційних каналів, пропагандистських платформ, політичного лобіювання та підтримки проросійських сил за кордоном. Напередодні подій 2014 р. такі інструменти вже активно застосовувалися для створення позитивного іміджу Росії, підризу довіри до європейських інституцій і просування альтернативних, часто антизахідних наративів. Так, аналізуючи виступи Володимира Путіна та вплив Росії на громадську думку в Європі, можна стверджувати, що спостерігаються прояви «м'якої сили», як її визначив Джозеф Най. Однак Росія адаптувала цю концепцію до своїх цілей, поєднуючи елементи культурної привабливості з дезінформацією та пропагандою, що деякі дослідники називають «жорсткою м'якою силою».

⁸ Galeotti M. «I'm Sorry for Creating the 'Gerasimov Doctrine'». *Foreign Policy*. 2018. March 5. URL: <https://foreignpolicy.com/2018/03/05/im-sorry-for-creating-the-gerasimov-doctrine/>

Згідно з визначенням американського політолога Джозефа Ная, «м'яка сила» – це здатність досягати бажаного результату не шляхом примусу чи матеріального заохочення, а через привабливість культури, політичних цінностей та зовнішньої політики. У своїй статті «Think Again: Soft Power»⁹ він зазначає, що м'яка сила базується на трьох основних джерелах: культурі (якщо вона приваблива для інших), політичних цінностях (коли держава дотримується їх як всередині країни, так і на міжнародній арені) та зовнішній політиці (коли вона вважається законною та має моральний авторитет). У цьому контексті, варто наголосити, що у своєму виступі перед російськими дипломатами 9 липня 2012 р. президент В. Путін акцентував увагу на необхідності активнішого використання «м'якої сили» у зовнішній політиці Росії. Він підкреслив, що традиційні методи дипломатії вже не є достатніми, і закликав до впровадження нових підходів, зокрема через формування позитивного образу Росії за кордоном¹⁰. Зокрема, Путін зазначив: «Наша дипломатія добре опанувала звичні методи міжнародної роботи, але щодо нових технологій, таких як «м'яка сила», є над чим замислитися. Поки що, слід визнати, образ Росії за кордоном формується не нами, тому він часто спотворений і не відображає реального стану справ у нашій країні»¹¹. Цей виступ вказує на те, що Росія ще до 2014 р. активно розробляла та впроваджувала стратегії впливу, спрямовані на формування сприятливого міжнародного іміджу та просування своїх інтересів без прямого застосування сили.

Росія активно запустила медіа-ресурси, такі як RT і Sputnik, для поширення проросійських наративів у Європі. Наприклад, у Франції Кремль підтримував ультраправу партію «Національне об'єднання» Марін Ле Пен, надаючи їй фінансову та медіа-підтримку. У Німеччині партія «Альтернатива для Німеччини» отримала значну підтримку від російськомовної спільноти, що частково пояснюється позитивним висвітленням цієї партії в російських ЗМІ¹². Крім того, Росія використовує концепцію «руського мира» для впливу на російськомовні громади за кордоном, просуваючи ідеї спільної культурної та історичної спадщини. Це дозволяє Москві формувати позитивне сприйняття своїх дій серед певних груп населення в Європі. Таким чином, відбулась адаптація російської концепції

⁹ Nye J. Think Again: Soft Power. *Foreign Policy*. 2006. Feb. 23. URL: <https://foreignpolicy.com/2006/02/23/think-again-soft-power/>

¹⁰ Budnitsky S. Russia to Embrace Soft Power. *USC Public Diplomacy*. Jan 23, 2013. URL <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/russia-embrace-soft-power>

¹¹ Budnitsky S. Op. cit.

¹² Luther C., Prins B. How Russia employs 'hard soft power' to influence overseas media and sow dissent and fear among foreign populations. *The Conversation*. September 9, 2024. URL: <https://theconversation.com/how-russia-employs-hard-soft-power-to-influence-overseas-media-and-sow-dissent-and-fear-among-foreign-populations-236976>

м'якої сили до своїх потреб, поєднуючи культурну привабливість із дезінформацією та пропагандою для досягнення стратегічних цілей у Європі. А після анексії Криму ці методи лише посилилися та стали невід'ємною частиною комплексної гібридної стратегії, яку Кремль використовує й донині. У цьому контексті аналіз виступів Володимира Путіна та діяльності російських інформаційних структур в Європі демонструє чітке використання концепції м'якої сили у тлумаченні Джозефа Ная, хоча в російському варіанті вона значною мірою модифікована та набуває форм, які ближчі до «жорсткої м'якості» або навіть до інструментів інформаційної війни. З цього приводу Дж. Най зазначив, що керівництво адаптувало цю концепцію до своїх потреб, поєднуючи її з елементами інформаційної війни та пропаганди. Так, у своїй статті «Information Warfare Versus Soft Power» дослідник підкреслює, що Росія використовує інформаційні технології не для підвищення своєї привабливості, а для дестабілізації інших країн та просування своїх інтересів, і саме такі дії підривають довіру до Росії та зменшують її м'яку силу на міжнародній арені¹³.

Понад 20 років після здобуття незалежності у 1991 р. Україна розвивалася як миролюбна держава, яка робила ставку на дипломатію, економічну інтеграцію з Європою та побудову демократичного суспільства. У центрі її зовнішньої політики стояли принципи ненасильства, співпраці та міжнародного права. За цей час українське керівництво, на жаль, приділяло недостатньо уваги розвитку систем національної безпеки, інформаційного захисту та стратегії протидії гібридним загрозам. Більше того, до 2014 р. в Україні не існувало достатньо розвинених механізмів боротьби з інформаційними атаками, дезінформацією, кіберагресією чи внутрішньою дестабілізацією за підтримки зовнішніх сил. Вторгнення Росії в Крим та агресія на Донбасі стали першим серйозним сигналом, що традиційні підходи до безпеки більше не працюють. Гібридна війна Росії включала не лише військові методи, але й інформаційну пропаганду, економічний тиск, кібератаки, маніпуляцію громадською думкою та експлуатацію внутрішніх протиріч в Україні.

Починаючи з 2014 р., коли українська держава вперше відкрито зіткнулася з агресією з боку Російської Федерації, інформаційна безпека стала одним із ключових елементів національної стійкості. Україна почала активно реформувати сектор оборони, створювати стратегії інформаційної безпеки та формувати національну ідентичність, що стала основою опору в умовах повномасштабної війни, яка почалася у 2022 р. Кремль розгорнув потужну гібридну кампанію,

¹³ Nye J. Information Warfare Versus Soft Power. *Project Syndicate*. 2017. May 4. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/cyber-warfare-weakens-russia-soft-power-by-joseph-s--nye-2017-05?utm>

в якій дезінформація, маніпуляція суспільною думкою та створення фейкових наративів стали такими ж небезпечними, як і воєнні дії. Інформаційна війна набула особливого значення, адже йшлося не лише про контроль над територією, а й про контроль над свідомістю людей – як в Україні, так і за її межами. Саме у цьому контексті варто розглянути, як трансформувалися форми та масштаби інформаційного протистояння від 2014 до 2022 р.

Якщо у 2014 р., з початком анексії Криму та бойових дій на Донбасі, інформаційна війна велася переважно через пропагандистські ЗМІ, дезінформацію у соціальних мережах та активну роботу проросійських агентів впливу всередині України, то після повномасштабного вторгнення у 2022 р. масштаби та інструменти інформаційного протистояння значно змінилися. Росія вдосконалила свої гібридні стратегії, поєднуючи кібератаки, психологічний тиск, фейкові наративи та маніпуляції зі світовою громадською думкою. У відповідь Україна активно формує власний інформаційний фронт, залучаючи цифрових дипломатів, незалежні медіа та соціальні платформи для донесення правди про війну, мобілізації міжнародної підтримки та збереження внутрішньої єдності. Таким чином, інформаційна війна стала елементом сучасного геополітичного протистояння між двома державами.

Порівнюючи два ключові етапи цього протистояння, 2014 та 2022 рр., можна чітко простежити *еволюцію інформаційної агресії*. У 2014 р. Росія використала раптовість, слабкість українських інституцій та потужну пропагандистську машину для поширення фейків, створення ілюзії «громадянського конфлікту» та деморалізації українського суспільства. Водночас світова спільнота була недостатньо готова до протистояння таким формам гібридного впливу.

Однак із початком повномасштабного вторгнення у 2022 р. характер і масштаб інформаційної війни докорінно змінилися. Російська федерація активізувала кібератаки, дезінформаційні кампанії, маніпулювання історичними фактами та створення альтернативної реальності як для власного населення, так і для міжнародної аудиторії. Натомість Україна продемонструвала надзвичайну гнучкість і ефективність у сфері стратегічних комунікацій, створивши потужний інформаційний опір: від активної роботи офіційних каналів і волонтерських медіа до залучення світових лідерів думок і цифрової дипломатії.

Таким чином, *інформаційна війна* у російсько-українському конфлікті перетворилася на багатовимірну боротьбу за свідомість, правду та легітимність на міжнародній арені – боротьбу, яка значною мірою визначає перебіг і результат не лише військового, а й глобального геополітичного протистояння, зокрема й у регіоні Центрально-Східної Європи.

Російське вторгнення в Україну також розпалило поле битви в сфері інформації. Конфлікт супроводжується невинним дезінформаційним наступом, спрямованим на маніпулювання громадською думкою та підризом демократичних процесів. У своїй аналітичній праці, підготовленій для ЮНЕСКО, дослідниці Черілін Айретон та Джулі Позетті наголошують на тому, що світ став свідком безпрецедентного зростання ролі інформації як зброї в сучасних конфліктах¹⁴. Вони підкреслюють, що інноваційні цифрові технології суттєво спростили процес створення та масового поширення маніпулятивного, неправдивого чи відверто сфабрикованого контенту, зокрема завдяки автоматизованим платформам, алгоритмам та інструментам штучного інтелекту. Особливу небезпеку, на думку авторок, становлять соціальні мережі, які діють як каталізатор дезінформації, поширюючи її з надзвичайною швидкістю серед не завжди критично налаштованої аудиторії¹⁵. У результаті, формуються викривлені картини реальності, підривається довіра до традиційних медіа, і що найважливіше, знижується якість демократичного діалогу у суспільстві. «Ми стали свідками зброї інформації в безпрецедентних масштабах» – стверджують дослідниці¹⁶. Ця теза цілком підтверджується у російсько-українському контексті після 2022 р. та у більш глобальному протистоянні путінського режиму з Заходом.

Російська Федерація активно використовує дезінформацію та пропаганду як інструмент ведення гібридної війни. Через державні медіа та пов'язані ресурси в Telegram щоденно транслюються фейки про війну, звинувачення України у «постановках», спотворення даних про бойові дії та втрати. Одним із яскравих прикладів є спроби перекласти відповідальність за трагедію в Бучі на українську сторону, використовуючи постановочні відео та фрагменти, вирвані з контексту. Російські офіційні особи, зокрема міністр закордонних справ С. Лавров, називали події в Бучі «черговою фейковою атакою», організованою Заходом та Україною для дискредитації Росії¹⁷.

У 2023 р. Росія вдалася до використання технологій deepfake: в мережі з'явилися змонтовані відео, в яких президент Володимир Зеленський нібито

¹⁴ Ireton C., & Posetti J. Introduction. In C. Ireton, & J. Posetti (Eds.). *Journalism, «fake news» & disinformation: Handbook for journalism education and training* (pp. 14–31). UNESCO Series on Journalism Education. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. 2018. P. 15. URL: https://www.globacademy.org/wp-content/uploads/2023/03/UNESCO-Journalism-fake-news--disinformation_-handbook-for-journalism-education-and-training-UNESCO-Digital-Library.pdf

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Balachuk I. «Fake attack»: Russians continue to lie about their military atrocities in Bucha. *Ukrainska Pravda* Monday, 4 April 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2022/04/04/7337039/>

закликає українців до капітуляції. Ці маніпуляції мали на меті деморалізувати населення та дезорієнтувати українське суспільство. Технологія дипфейків стала інструментом для створення фальшивих відео із зображенням українських посадовців. В проросійських Telegram-каналах з'явилося відео, на якому тодішній Головнокомандувач Збройних Сил України Валерій Залужний нібито закликав до військового перевороту. Це відео було швидко викрито як підробка, створена з метою посіяти паніку та недовіру серед населення¹⁸.

Окрім того, значну роль відіграють бот-мережі, які ведуть системну роботу в коментарях на платформах YouTube, Facebook та TikTok. Ці мережі просувають пропагандистські наративи, сіють паніку, підривають довіру до влади та волонтерських організацій. Зокрема, під час атак на енергосистему України в ЗМІ й соцмережах запускалися меседжі про «некомпетентність влади» та «небезпеку гуманітарної катастрофи», що мало деморалізувати населення¹⁹.

Росія також веде активну інформаційну кампанію за межами України, намагаючись вплинути на світову громадськість. Через формально незалежні європейські платформи, блоги та відео на YouTube поширюються тези про «провокаційний характер дій НАТО», «українських нацистів» та «зовнішнє управління Києвом». Такі дії спрямовані на підрив міжнародної підтримки України та створення образу Росії як «сторони, змушеної захищатися»²⁰. Усі ці приклади свідчать про системну та цілеспрямовану інформаційну агресію, що стала невід'ємною частиною стратегії ведення війни у XXI ст.

У контексті російсько-українського протистояння Росія активно використовує дезінформаційні кампанії як проти України, так і Заходу. Одним із найвідоміших фейків стало твердження про існування біологічних лабораторій США в Україні. У березні 2022 р. Міністерство оборони РФ заявило, що Україна нібито розробляє біологічну зброю за підтримки США. Ці заяви були спростовані Держдепартаментом США, Всесвітньою організацією охорони здоров'я та іншими незалежними джерелами²¹. Ще одним поширеним фейком є твердження, що Україна сама обстрілює свої міста з метою провокацій.

¹⁸ Bronovytska Y. Deepfakes as Digital Propaganda: The Russian Case in the War in Ukraine. *Conflict, Justice, Decolonization*. 2024.02.04. URL: https://cjdproject.web.nyu.edu.tw/2024/12/04/deepfakes-as-digital-propaganda-the-russian-case-in-the-war-in-ukraine/?_

¹⁹ Pavia W. Russia accuses Britain of staging massacre in Ukraine. *The Times*, November 19 2024. URL: <https://www.thetimes.com/world/us-world/article/russia-accuses-britain-of-staging-massacre-in-ukraine-0t3rh38pp>

²⁰ Op. cit.

²¹ Robinson O., Sardarizadeh S., Horton J. Ukraine war: Fact-checking Russia's biological weapons claims. *BBC*, 15 March 2022. URL: <https://www.bbc.com/news/60711705>

Це використовується для виправдання атак Росії на цивільну інфраструктуру, як це було у випадку з ТЦ «Амстор» у Кременчуці у червні 2022 р.²²

Особливу увагу заслуговує фейк про «денацифікацію» України – офіційне виправдання російського вторгнення. Кремль звинувачує українську владу в нацизмі, хоча ці твердження не мають жодного фактичного підтвердження. При цьому російська пропаганда активно маніпулює історією та культурною ідентичністю України. Зокрема, просуваються тези про «штучність» української держави, мовляв, українська мова – це діалект російської, а Київська Русь – виключно російська спадщина. Ці наративи використовуються для делегітимізації української незалежності і формування імперського образу «єдиної історичної нації»²³. Британський журналіст, видавець та аналітик, який спеціалізується на питаннях, пов'язаних з Україною та регіоном Східної Європи у своїй статті аналізує тривалу політику Росії, спрямовану на придушення української національної ідентичності. Автор зазначає, що протягом століть російські правителі використовували різні методи, такі як заборона мови, депортації та русифікація, щоб змусити українців відмовитися від своєї культури та прагнень до незалежності. Однак, на думку Дікінсона, ці зусилля зазнають невдачі, оскільки українська національна свідомість продовжує зміцнюватися, особливо на тлі останніх подій.

Однією з наймасштабніших операцій є мережа Pravda (також відома як Portal Kombat), яка щороку публікує мільйони статей у понад 50 мовах, включаючи англійську, валлійську та шотландську гельську. Ця мережа використовує штучний інтелект для масового створення фейкових новин, спрямованих на підірив довіри до урядів, дискредитацію підтримки України та розпалювання етнічних і політичних напружень²⁴. У Західних Балканах Росія активно поширює дезінформацію через сербськомовні програми Sputnik'a, просуваючи наративи про слабкість ЄС, агресивність НАТО та перевагу Росії. Ці кампанії спрямовані на підірив підтримки євроінтеграції та розпалювання етнічних напружень.

Європейський парламент визнає, що Росія використовує дезінформацію для дестабілізації регіону, особливо в Сербії, Боснії і Герцеговині, Чорногорії та Косово, з метою перешкоджання інтеграції цих країн до ЄС.

²² Tondo L. Evidence contradicts Russian claims about Kramenchuk mall attack. *The Guardian*. 2022. 29 June. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/jun/29/evidence-contradicts-russian-claims-about-kramenchuk-mall-attack>

²³ Lubkivsky D. Vladimir Putin is losing Russia's long war against Ukrainian identity. *Atlantic Council*. 2023.17.03. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/vladimir-putin-is-losing-russias-long-war-against-ukrainian-identity>

²⁴ Judah J., Hamilton F. Russia using AI to target Britons with flood of fake news // *The Times*. Tuesday. April 29. 2025. URL: <https://www.thetimes.com/uk/defence/article/russia-ai-disinformation-pravda-fake-news-plbwwn7v0>

Ці приклади демонструють масштаб та різноманітність методів, які використовуються в російських дезінформаційних кампаніях. Вони спрямовані на підірив довіри до українських інституцій, посилення внутрішніх конфліктів та дестабілізацію ситуації в країні. В умовах інформаційної війни критично важливо перевіряти джерела інформації та бути обережними з матеріалами, що поширюються в медіапросторі. Адже сучасна інформаційна війна має глибоку системну основу і використовується для досягнення політичних, військових та ідеологічних цілей. Її основна мета – не лише введення в оману, але й повна зміна сприйняття реальності як у внутрішньому, так і міжнародному інформаційному просторі.

Упродовж 2024 р. Росія посилила використання штучного інтелекту для ведення дезінформаційних кампаній. За словами українського заступника міністра закордонних справ Антона Демокіна, Москва застосовує генеративні алгоритми штучного інтелекту для створення фейкових новин та візуального контенту, що значно ускладнює їх викриття. Це дозволяє створювати переконливі наративи, що можуть вводити в оману як українських громадян, так і міжнародну аудиторію²⁵. Одним із яскравих прикладів інформаційно-психологічної операції стала атака на Харків у квітні 2024 р. Тоді тисячі мешканців міста отримали SMS-повідомлення з фейковими закликами евакуюватися через нібито оточення міста російськими військами. Ці повідомлення були поширені за допомогою спеціальних дронів і систем радіоелектронної боротьби, таких як «Орлан-10» і «Леєр-3». Метою операції було посіяти паніку та зруйнувати довіру до української армії та влади²⁶. У 2024 р. зафіксовано також спроби впливу Росії на європейську громадську думку напередодні виборів. За даними Держдепартаменту США, Москва поширює наративи, спрямовані на підірив підтримки України серед європейців. Це включає як дезінформацію про українську внутрішню політику, так і маніпуляції щодо міжнародної допомоги Києву²⁷.

Також у 2024 р. Росія значно активізувала свої зусилля з просування про-російських наративів через іноземні медіа, використовуючи різноманітні методи, такі як створення фальшивих новинних сайтів, маніпуляція соціальними мережами та експлуатація міжнародних подій для поширення дезінформації. Одним

²⁵ Potkin F., Lim P. Russia using generative AI to ramp up disinformation, says Ukraine minister. *Reuters*. October 16, 2024. URL: <https://www.reuters.com/technology/artificial-intelligence/russia-using-generative-ai-ramp-up-disinformation-says-ukraine-minister-2024-10-16/>

²⁶ Hunder M. Russia vs Ukraine: the biggest war of the fake news era. *Reuters*. August 1, 2024. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-vs-ukraine-biggest-war-fake-news-era-2024-07-31/>

²⁷ Гасюк Д. Росія готує інформаційні операції, щоб налаштувати Європу проти України на виборах-2024. *Glavcom*. 19 січня, 2024. URL: <https://glavcom.ua/world/world-politics/ssha-zajavili-pro-namiri-rf-nalashtuvati-jevropu-proti-ukrajini-naperedodni-viboriv-2024-981104.html>

із наймасштабніших прикладів стала дезінформаційна кампанія під назвою «Doppelgänger», розпочата у 2022 р. та активізована в наступні роки. Зокрема, кампанія «Doppelgänger» створювала фальшиві вебсайти, які імітували відомі французькі медіа, такі як Le Monde та Le Parisien, з метою поширення неправдивої інформації про Україну та її союзників²⁸.

Ця операція передбачала створення фальшивих вебсайтів, які імітували відомі західні медіа, такі як The Guardian, Der Spiegel, The Washington Post та Fox News. Через ці підроблені платформи поширювалися статті з критикою українського керівництва, президента США Джо Байдена та політики Білого дому щодо України. Наприклад, у червні 2023 р. французька влада виявила кампанію «Doppelgänger», спрямовану на підірив довіри до французьких медіа та урядових установ через створення клонів їхніх сайтів для поширення проросійського контенту²⁹. Російські дезінформаційні кампанії також намагалися впливати на сприйняття міжнародних подій. Наприклад, перед Олімпійськими іграми 2024 р. в Парижі кампанія «Doppelgänger» використовувала фальшиві французькомовні новинні сайти для поширення тверджень про корупцію в організаційному комітеті Ігор та попередження про можливі акти насильства. Ці приклади демонструють широкий спектр методів, які використовує Росія для просування своїх наративів через іноземні медіа, включаючи створення фальшивих новинних сайтів, маніпуляцію соціальними мережами, експлуатацію міжнародних подій та використання регіональних медіа-платформ. Такі дії спрямовані на підірив довіри до західних інституцій, розпалювання соціальних конфліктів та послаблення міжнародної підтримки України.

На тлі цих викликів Україна продовжує активно вдосконалювати механізми інформаційного захисту. Держава демонструє ефективні заходи протидії російській дезінформації, використовуючи комплексний підхід, що включав оперативне спростування фейків, інформаційні кампанії та міжнародну співпрацю. Так, Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки (ЦСК) активно реагував на фейкові новини, зокрема ті, що стосувалися мобілізації та легітимності української влади. Через офіційний Telegram-канал Spravdi оперативно публікувалися спростування, які отримали понад 10 млн переглядів, що свідчить про високу ефективність таких заходів та оперативність спростування

²⁸ War in Ukraine in 2023: Russian disinformation continued to dominate *France 24* Observers. 2024.04.01. URL: <https://observers.france24.com/en/war-in-ukraine-in-2023-russian-disinformation-continued-to-dominate>

²⁹ Bond S. This is what Russian propaganda looks like in 2024. *Wuft*. June 6, 2024. URL: <https://www.wuft.org/2024-06-06/this-is-what-russian-propaganda-looks-like-in-2024?utm>

дезінформації³⁰. Також у вересні 2024 р. ЦСК спільно з берлінською громадською організацією «Vitsche» запустили кампанію, спрямовану на висвітлення екологічних злочинів Росії. Ця ініціатива мала на меті інформувати українську та німецьку аудиторії про екологічні наслідки війни, підвищуючи обізнаність та мобілізуючи міжнародну спільноту до дій³¹. Важливо, що у жовтні 2024 р. на Генеральній асамблеї Європейського альянсу інформаційних агентств було створено комітет з протидії дезінформації, очолюваний генеральним директором «Укрінформу» Сергієм Череватим. До складу комітету увійшли представники провідних європейських агентств, що підкреслює важливість міжнародних зусиль у боротьбі з дезінформацією. Українські фактчекінгові організації, такі як «Детектор медіа» та StopFake, активно спростовували російські дезінформаційні меседжі. Наприклад, було викрито фейкову обкладинку французького сатиричного видання *Charlie Hebdo*, на якій президента України Володимира Зеленського зобразили у негативному світлі. Це підроблення мало на меті дискредитувати українське керівництво та підірвати міжнародну підтримку³². Тому інформаційний фронт став полем, на якому Україна змогла не лише захиститися, але й ініціативно діяти, викриваючи російські наративи як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні.

Разом з тим, виклики нарастають, адже на інформаційний фронт Кремль виділяє величезні кошти. Так, у проєкті бюджету на 2025 р. передбачено 137,2 млрд рублів (приблизно 1,42 млрд дол. США) на фінансування державної пропаганди. Це на 15,9 мільярда рублів, або на 13 % більше, ніж у 2024 р. Загальна сума видатків на медіа перевищує річні бюджети окремих середніх регіонів Росії – зокрема, Калінінградська область має 135 млрд рублів, а Пермський край – 110 млрд рублів³³. Основною ціллю російських інформаційно-психологічних операцій є формування уявлення про українську владу як неефективну, корумповану та неспроможну до компетентного управління державою. Видання *The Washington Post*³⁴ у лютому 2024 р. провело ґрунтовне розслідування щодо вищих ешелонів російської влади, які координують кампанії дезінформації

³⁰ Боротьба з російською брехнею та формування позиції держави: підсумки роботи Центру стратегічних комунікацій у 2024 році. *Spravdi*. 26.12.2024. URL: <https://spravdi.gov.ua/borotba-z-rosijskoyu-brehneyu-ta-formuvannya-pozyciyi-derzhavy-pidsumky-roboty-czentru-strategichnyh-komunikacij-u-2024-roczj/>

³¹ Там само.

³² Там само.

³³ Артемчук А. РФ поднимет расходы на пропаганду до исторического рекорда – 27 миллионов долларов в неделю. *Экономическая правда*. 7 октября 2024. URL: <https://epravda.com.ua/rus/news/2024/10/07/720251/>

³⁴ Belton C. Kremlin runs disinformation campaign to undermine Zelensky, documents show. *Washington Post* February 16, 2024. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/02/16/russian-disinformation-zelensky-zaluzhny/>

Кремля за кордоном. Згідно з публікацією, ключову роль у таких операціях відіграє перший заступник голови адміністрації президента РФ Сергій Кірієнко, який має тісні зв'язки з Володимиром Путіним. Під його керівництвом, як стверджується, були організовані дві спеціалізовані групи, що займаються поширенням дезінформації. Координацію кампанії, спрямованої на внутрішню дестабілізацію в Україні, взяв на себе один із найближчих соратників Сергія Кірієнка – начальник управління президента РФ з моніторингу та аналізу соціальних процесів Олександр Харічев. Водночас дії, спрямовані на підлив міжнародної підтримки України, очолює керівниця управління з розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та інфраструктури зв'язку при адміністрації президента РФ – Тетяна Матвєєва³⁵. Під керівництвом С. Кірієнка створення та поширення медіаконтенту координується за участі АНО «Діалог», студії Артемія Лебедєва, фахівців із ІПСО, провладних медійників і блогерів. АНО «Діалог», заснована у 2019 р., замість обробки звернень громадян фактично займається поширенням дезінформації про війну проти України та веде акаунти держустанов і пропагандистів у соцмережах. Після початку повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 р. АНО «Діалог» розпочала відстежувати реакцію соцмереж на події війни та готувати рекомендації для Міноборони РФ. 28 липня 2023 р. організацію внесли до санкційного списку ЄС за поширення пропаганди та дезінформації³⁶.

Варто наголосити, що на тлі тривалої агресії проти України, Росія активно просуває політику створення ворожого оточення навколо нашої держави, особливо у регіоні Центрально-Східної Європи. Це включає спроби впливу на сусідні країни – передусім через політичних союзників, які поділяють антиукраїнську чи проросійську риторику. Одним із яскравих прикладів є прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан, який відкрито критикує західну підтримку України та виступає за «мир», що фактично узгоджується з російськими інтересами. Угорщина також блокує деякі рішення ЄС щодо військової допомоги Україні, чим послаблює єдність європейського фронту³⁷. Окрім Угорщини, Росія намагається розвивати зв'язки з політичними силами в Словаччині, Сербії, частково Болгарії, які або симпатизують Кремлю, або дотримуються антиукраїнської риторики. Через них Кремль прагне формувати «пояс тиску» та створити образ України <https://www.gisreportsonline.com/r/hungary-russia/>

³⁵ Прокопчук І. Битва за уми. Як «сірий кардинал» кремлівської пропаганди поширює дезінформацію про Україну. *Versii*. 13.12.2024 URL: <https://versii.if.ua/novunu/bytva-za-umy-yak-siryj-kardynal-kremlivskoyi-propagandy-poshyryuye-dezininformacziyu-pro-ukrayinu/>

³⁶ Там само.

³⁷ GIS Reports. *Hungary's realpolitik on Russia*. GIS Reports. Retrieved from <https://www.gisreportsonline.com/r/hungary-russia/>

як ізольованої, оточеної ворожим середовищем. Це є частина ширшої стратегії інформаційної війни, спрямованої на деморалізацію суспільства та розхитування міжнародної підтримки.

Також існує низка суттєвих недоліків, які залишаються викликами в рамках українського інформаційного фронту. По-перше, фрагментованість комунікаційної політики між різними державними інституціями іноді призводить до суперечливих або несвоєчасних меседжів. В окремих випадках відсутність єдиної стратегії комунікації створює вакуум, який заповнюється фейками або маніпуляціями. По-друге, обмежена спроможність регіональних медіа протистояти дезінформації, особливо в прикордонних та прифронтових регіонах. Тут місцеві журналісти часто мають мінімальний доступ до ресурсів, а також стикаються з тиском і спробами «купівлі» інформаційного простору з боку російських агентів. По-третє, недостатній рівень медіаграмотності серед частини населення, особливо людей старшого віку або мешканців сільських територій. Це робить їх вразливими до фейків, що поширюються через месенджери або соцмережі. Крім того, відсутність правових механізмів швидкого блокування ворожих інформаційних ресурсів або ефективного притягнення до відповідальності за поширення дезінформації також залишається проблемою. Це створює умови для повторного виникнення фейкових платформ або зловживань анонімними ресурсами.

Сучасна інформаційна війна, зокрема спроби Росії прсувати проросійські наративи через іноземні медіа, цілком укладається у рамки моделі геополітичного впливу боротьби за лідерство через інформаційну гегемонію. Цю модель можна умовно назвати «Модель конкуруючих гегемоній», яка відображає нову еру глобального протистояння, де інформація стала головною зброєю у змаганні за вплив і владу. Сучасна інформаційна війна, зокрема спроби Росії прсувати проросійські наративи через іноземні медіа, цілком укладається у рамки цієї моделі, де боротьба за домінування відбувається через «м'яку владу», яка еволюціонує до інформаційної гегемонії. Інформаційна гегемонія – це контроль над інформаційними потоками, інтерпретаціями подій, термінологією, і навіть уявленням про правду. На відміну від класичної геополітики, яка акцентувала увагу на контролі над природними ресурсами або територіями, нова геополітична реальність визначається боротьбою за вплив на свідомість. У цьому контексті Росія прагне нав'язати альтернативну картину світу, у якій вона виступає жертвою, визволителем або законним лідером євразійського простору. Через такі канали як RT, Sputnik, а також окремі «незалежні» платформи в країнах Європи, Азії та Латинської Америки прсуюються меседжі про «загниваючий

Захід», «подвійні стандарти демократії» та «антислов'янську змову»³⁸. У глобальному вимірі Росія використовує інформаційні кампанії для впливу на громадську думку в різних регіонах, зокрема в Африці, Латинській Америці та Південно-Східній Азії. Ці кампанії спрямовані на підриг довіри до західних інституцій, посилення антагонізму між різними соціальними групами та легітимізацію присутності Росії як альтернативного центру сили.

Інформаційні атаки в межах цієї моделі є частиною структурованої стратегії, спрямованої на послаблення конкурентів. Як зазначає Центр стратегічних комунікацій, російські кампанії спрямовані на поляризацію суспільств, дискредитацію національних урядів та підриг довіри до демократичних інституцій. У країнах Європи ці наративи знаходять підтримку серед крайніх правих або лівих політичних сил, які виступають проти «глобалізму» чи «впливу НАТО»³⁹. У контексті сучасної геополітичної лінії адміністрації Д. Трампа певне суперництво провідних держав у Західній та Східній напівкулі може сприяти певним тактичним успіхам світових автократій.

Росія у цьому контексті позиціонує себе як альтернативну гегемонію, яка кинула виклик західному дискурсу, просуваючи ідеї «традиційних цінностей», «антизахідного реваншизму» та критику ліберального міжнародного порядку. Через мережі медіа, соціальні платформи та дезінформаційні проєкти вона формує альтернативний інформаційний всесвіт, особливо в регіонах з низькою стійкістю до дезінформації, як-от Західні Балкани, Африка чи Латинська Америка. Таким чином, термін «модель конкуруючих гегемоній» влучно описує природу глобального інформаційного протистояння, де ключову роль відіграє боротьба за символічне панування в інформаційному просторі.

У контексті «моделі конкуруючих гегемоній» Росія активно використовує інформаційні наративи як інструмент геополітичного впливу. Ці наративи, такі як «Русский мир», «боротьба з нацизмом» та «світова русофобія», перетворюються на своєрідні «культурні коди», які формують альтернативну картину світу. Цей процес, відомий як *weaponization of culture* (озброєння культури), включає використання культурних елементів для просування політичних цілей. Дослідження Brookings Institution аналізують, як Росія та інші держави використовують наративи для впливу на громадську думку та підригу демократичних інституцій. Зокрема, у статті «From anti-vaxxer moms to militia men: Influence

³⁸ In Latin America, Russia's ambassadors and state media tailor anti-Ukraine content to the local context. *Atlantic council*. February 29, 2024. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/in-latin-america-russias-ambassadors-and-state-media-tailor-anti-ukraine-content-to-the-local-context>

³⁹ Російські інформаційні операції в країнах ЄС. *Spravdi*. 26.02.2024. URL: https://spravdi.gov.ua/rosijski-informacijni-operacziyi-v-krajinah-yes/?utm_source

operations, narrative weaponization, and the fracturing of American identity»⁴⁰ розглядається, як наративи використовуються для активізації теорій змови, заго-стрення соціальних розбіжностей та мобілізації протестів. Крім того, у книзі «The Uses and Abuses of Weaponized Interdependence»⁴¹ досліджується, як глобалізовані інформаційні мережі можуть бути використані для стратегічної переваги. Автори аналізують умови, за яких держави, такі як Китай, Росія та США, можуть використовувати контроль над інформацією для маніпуляції глобальною економікою та політикою. Ці дослідження підкреслюють, що в сучасному світі інформація та культура стають потужними інструментами впливу, які використовуються для досягнення геополітичних цілей. Розуміння цих процесів є ключовим для розробки ефективних стратегій протидії інформаційним загрозам. У праці наголошується, як інші держави, включаючи Росію, намагаються використовувати свою позицію в глобальних мережах для досягнення геополітичних цілей, наприклад, через енергетичні ресурси або інформаційні кампанії.

Отже, Росія системно втілює стратегію інформаційного і культурного домінування як складову своєї гібридної агресії, що включає елементи когнітивної війни. Ця стратегія ґрунтується на прагненні не лише контролювати інформаційний простір, а й змінити когнітивні моделі мислення ворожих суспільств, розмиваючи межу між правдою та вигадкою. Основу такого підходу можна простежити у концепції «русского мира», яка пропонує культурно-цивілізаційне бачення пострадянського простору як сфери «історичної відповідальності» Росії. В межах цього підходу Росія активно просуває власну ідеологію через медіа, освіту, культуру та релігію, формуючи символічне домінування в інформаційному полі.

У контексті когнітивної війни Російська Федерація застосовує як традиційні засоби пропаганди, так і новітні цифрові технології для створення альтернативних інформаційних реальностей. Основна мета цих дій – трансформація систем переконань, уявлень і поведінкових моделей громадян інших країн. З цією метою активно використовуються інформаційно-психологічні операції (ІПСО), дезінформація, перекручування історичних фактів, а також експлуатація соціальних травм, страхів та національних стереотипів. Такі методи дозволяють Росії формувати гібридне інформаційне середовище, де інформаційні атаки поєднуються з маніпуляцією когнітивними процесами – фактично, це війна за контроль

⁴⁰ Weinberg D. B. From anti-vaxxer moms to militia men: Influence operations, narrative weaponization, and the fracturing of American identity. *Brookings*. October 2021 URL: <https://www.brookings.edu/articles/from-anti-vaxxer-moms-to-militia-men-influence-operations-narrative-weaponization-and-the-fracturing-of-american-identity/>

⁴¹ Drezner D. W., Farrell H., Newman A. L. *The Uses and Abuses of Weaponized Interdependence*. Brookings Institution Press, 2021. 351 p.

над свідомістю, пам'яттю та ідентичністю суспільств⁴². Російська модель когнітивного домінування, включає як жорсткі інструменти (медіа-атаки, дезінформаційні кампанії), так і м'які (культурна політика, просування «традиційних цінностей»). У результаті формується стратегічне середовище, в якому домінування досягається не шляхом фізичної окупації, а через перехоплення смислів, символів та ідеологічних координат, що особливо небезпечно в умовах постправди.

Варто зазначити, що в сучасному світі боротьба за когнітивні смисли стала ключовим елементом глобального суперництва між провідними геополітичними гравцями – США, Китаєм і Росією. Йдеться не лише про економічну або військову конкуренцію, а про змагання за контроль над тим, як люди у різних країнах мислять, які цінності сповідують, які політичні системи вважають легітимними, а які загрозливими. Кожен з цих центрів сили просуває власний світогляд, наративи, символи і ментальні моделі, формуючи глобальні когнітивні поля впливу. Так, США з кінця XX ст. використовували свою культурну перевагу та інформаційне домінування, щоб просувати ліберально-демократичну модель розвитку, права людини, ринкову економіку та індивідуалізм. Через Голлівуд, мас-медіа, соціальні мережі, освітні програми та дипломатію Сполучені Штати формували глобальний порядок, де їхні ідеї ставали загальноприйнятими⁴³. Навіть після певної втрати монополії на вплив, США залишаються найпотужнішим суб'єктом у сфері когнітивного впливу, активно використовуючи як «жорстку», так і «м'яку» силу. Однак з приходом Д. Трампа до влади постали певні виклики для американської м'якої сили, адже низка програм, спрямованих на просування демократії у світі, була скорочена або реорганізована. Наприклад, зазнали змін Агентство США з глобальних медіа та офіс Держдепартаменту з питань демократії⁴⁴. Це викликало занепокоєння щодо ослаблення впливу США як захисника свободи і демократії. Разом з тим, у цифрову епоху м'яка сила залишається важливим інструментом міжнародної політики. Здатність США проєктувати свої цінності та культуру через ЗМК, освіту й дипломатію надалі формує глобальні уявлення та політичні альянси.

Китайська Народна Республіка, зі свого боку, будує альтернативну систему когнітивного впливу, ґрунтуючись на синтезі традиційного конфуціанства, технологічного розвитку та авторитарного державного управління. Через проєкти

⁴² Гринь М., Стрельбицький М. Когнітивна війна Росії проти України. *Право та суспільство*. 2022. № 4 (1). С. 99–104. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/law/article/view/2550>

⁴³ Heidbrink L., Noel M. Hollywood, the epitome of the United States' global power. // *Classe Internationale* 24 février 2024. URL: <https://classe-internationale.com/2024/02/24/>

⁴⁴ Fernando C. Beacon of freedom' dims as US initiatives that promote democracy abroad wither under Trump. *Apnews*. May 11, 2025. URL: <https://apnews.com/article/democracy-trump-voice-america-usaid-state-department-f5959e4d3b8d21f22a8c88bfc89842b8>

на кшталт «Один пояс – один шлях», а також через активність Конфуцієвих інститутів, китайські медіа, соцмережі та сервіси (наприклад, TikTok), КНР намагається формувати позитивне сприйняття Китаю як цивілізаційної альтернативи західному світу – з акцентом на стабільність, економічне процвітання та колективізм. Китай також активно впроваджує когнітивний вплив, що підтверджується низкою досліджень, опублікованих ще на початку 2000-х років. У цей період китайські стратеги зосередили увагу на інформаційно-комунікаційних технологіях, а згодом – і на розвитку штучного інтелекту. У 2020 р. президент Університету інформаційної інженерії Го Юньфей зазначив, що «когнітивна сфера стане ключовою ареною військового протистояння між провідними державами»⁴⁵. Концепція когнітивної війни в Китаї тісно пов'язана з політикою інтелектуалізації – новою стратегією ведення війни, яка передбачає використання швидкості обробки та аналітичної сили штучного інтелекту для військового планування, оперативного управління й підтримки ухвалення рішень⁴⁶. Ще у 2017 р. Сі Цзіньпін під час 19-го з'їзду Компартії закликав пришвидшити розвиток військової розвідки, чим фактично підкріпив концепцію інтелектуалізації як головного напрямку модернізації Збройних сил Китаю.

У свою чергу, Росія, прагне дестабілізувати когнітивні системи своїх опонентів, зокрема в Європі та США, через поширення дезінформації, посилення поляризації суспільств, підтримку радикальних рухів та дискредитацію демократичних інституцій. Кремль діє за принципом «розділяй і володарюй», створюючи паралельні інформаційні реальності, де ключовими є емоційна маніпуляція, псевдоісторія, змова та недовіра до офіційних джерел. Росія нав'язує ідею «світового занепаду» Заходу та пропонує власну версію «традиційних цінностей» як альтернативи⁴⁷. Держава-агресор застосовує широкий спектр методів ведення інформаційної війни, що включає інформаційну агресію, історико-культурну експансію та викривлення когнітивного сприйняття реальності. Основною ціллю такого впливу є українське суспільство, народ та держава. Хоча протидія інформаційним атакам і культурній експансії вже усвідомлюється як необхідність, когнітивний компонент інформаційної війни залишається майже не дослідженим у наукових колах і не врегульованим на законодавчому рівні. Це становить серйозну стратегічну загрозу для України, адже такі інструменти, як дезінформація, ІПСО

⁴⁵ Crain D. America's Cognitive Warfare Against China. *Sinification*. Jan. 25. URL: <https://www.sinification.org/p/americas-cognitive-warfare-against-451>

⁴⁶ Crain D. (2024) Op. cit.

⁴⁷ Стрельбицький М., Гринь М. Когнітивна війна Росії проти України. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2023. Вип. 1 (64). DOI: 10.32689/2522-4603.2023.1.7

чи інформаційні диверсії, зазвичай мають лише тактичний характер або слугують засобом відволікання. Найбільш серйозний стратегічний тиск противник здійснює саме у когнітивному вимірі – впливаючи на способи мислення, поведінкові моделі та систему обробки інформації в суспільстві. Цей вплив формує умови для трансформації ментальності, контролю за пізнавальними процесами та зміни логіки сприйняття подій. Переважно когнітивна війна ведеться через масову культуру, наукову сферу та розважальні медіа, де поширюються вигідні ворогу наративи. Суспільна неспроможність відрізнити відверту пропаганду від прихованої демонструє її високу ефективність⁴⁸. Здатність впливати на мисленнєві моделі є ключовим компонентом стратегії інформаційної агресії Росії, оскільки створює базу для подальших форм атак – військових, економічних чи політичних. Ворожий когнітивний вплив проявляється через формування специфічних алгоритмів мислення, причинно-наслідкових зв'язків та патернів поведінки, що дозволяє моделювати реакції суспільства згідно зі стратегічними інтересами агресора.

Усі три країни ведуть боротьбу не лише за території або ресурси, а передусім за свідомість і уявлення мільйонів людей. Це змагання в інформаційному полі часто невидиме, але його результати мають довготривалий вплив – від електоральних настроїв до міжнародної легітимності режимів. У добу постправди та цифрового надлишку інформації когнітивна війна стає новою формою глобального конфлікту без фронтів, але з чіткими переможцями та переможеними у сфері смислів.

Таким чином, інформаційна війна стала невід'ємною складовою сучасного геостратегічного протиборства, особливо яскраво це проявляється у контексті російсько-українського конфлікту. В умовах гібридного протистояння військові, економічні, інформаційні, психологічні та культурні методи поєднуються в єдиний комплекс впливу, спрямований на підрив цілісності, суверенітету та стабільності української держави. У 2014 р. основними інструментами інформаційного впливу Росії були дезінформація, історичні маніпуляції, створення «керованого хаосу» в інформаційному просторі та підтримка прокремлівських сил в Україні. З початком повномасштабного вторгнення у 2022 р. масштаби інформаційного тиску значно зросли, змінився також і його характер. Стратегічний центр тяжіння перемістився у когнітивну площину – сферу впливу на свідомість, сприйняття та ментальні моделі українського суспільства. В умовах надлишку інформації та постправди ключовим полем битви стає людська свідомість. Ця когнітивна війна, хоч і невидима, має реальні та довготривалі наслідки – від зміни

⁴⁸ Стрельбицький М., Гринь М. Когнітивна війна Росії проти України. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2023. Вип. 1 (64). URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/law/article/view/2550/3013>

громадської думки до ослаблення національної єдності. Відсутність чітких механізмів законодавчої протидії когнітивній агресії створює серйозну стратегічну вразливість для України. Водночас лише усвідомлення загроз, розвиток критичного мислення, медіаграмотність і системна протидія здатні забезпечити стійкість суспільства до таких форм впливу.

Сучасна інформаційна війна – це не просто боротьба за факти, а насамперед змагання за смисли та світогляд. Росія прагне нав'язати власну версію реальності, зруйнувавши національну ідентичність і здатність суспільства до спротиву. Тому інформаційна безпека, зокрема на когнітивному рівні, є критично важливим елементом усього спектру національної безпеки. Тут вирішується питання не лише про те, хто володіє фактами, а хто формує смисли, довіру та уявлення про майбутнє. Відсутність належного нормативного врегулювання питань когнітивної безпеки в Україні створює критичну стратегічну прогалину. Захист у цій сфері має базуватись на розвитку медіаграмотності, критичного мислення, підвищенні обізнаності громадян і формуванні стійкості до інформаційно-когнітивних загроз. Адже сучасна гібридна війна – це війна за реальність, і саме той, хто контролює інтерпретації, формує не лише громадську думку, а й визначає політичну і культурну долю цілих народів. Тому в даній ситуації необхідна єдність колективного Заходу, консолідована політика США та послідовна підтримка демократичних суспільств у протистоянні авторитарним режимам, які використовують дезінформацію як зброю. Зазначимо, що єдність Заходу піддається сьогодні непростим випробуванням. Тому особливо важливо, щоб міжнародна спільнота не лише реагувала на прояви інформаційної агресії, а й упереджувала їх, формуючи власну позитивну, ціннісну і смислову повістку.

У контексті російсько-українського геостратегічного протиборства інформаційна війна перетворилася на ключовий вимір боротьби за суверенітет, ідентичність і майбутнє. Україна виступає важливим форпостом на рубежі цивілізаційного зіткнення про яке ідеться у цій монографічній праці. Сьогодні точиться боротьба не лише за території, а й за свідомість громадян. Тому пріоритетом державної політики має стати створення сталої системи когнітивної безпеки – через інституційне укріплення, розробку правової бази, координацію з міжнародними партнерами та інвестиції у сферу освіти й національної інформаційної екосистеми.

Успіх у цьому напрямі визначатиме здатність держави не лише оборонятися, а й наступально формувати стійке уявлення про правду, цінності свободи та гідності, які стають головною мішенню ворожих інформаційних атак. У сучасному світі виграє не той, хто гучніше говорить, а той, хто здатен запропонувати більш переконливу, справедливу та майбутньоорієнтовану картину світу.